

Péter László: Szőregi délutánok

A *Szegedi örökség* (1983) és *A szerette Város* (1986) című, a Szépirodalmi Kiadónál megjelent gyűjteményes kötetei után *Szőregi délutánok* címmel újabb, hasonló tematikájú kötetet jelentetett meg Péter László, melynek alcíme (*Írások Szegedről*) azért mutatja: ez is e városról, a „szerette Városról” szól, ahogyan újabban más írástudók, sőt hivatásos szónokok is az általa Tömörkény nyomán fölélesztett szép megnevezéssel szokták illetni Szegedet. Ha más hozzádka nem lett volna előző kötetének, amelyet persze magam jóval többre értékeltem és értékelek, csak ez az egyetlen kifejezés, már akkor is megtette vele a magáét.

Péter László gyermekkora óta él Szőregen, ebben az egykoron Torontál vármegyéhez, később meg Csanád, Arad és Torontál „közigazgatásilag egyelőre egyesített” vármegyéhez tartozó magyar-szerb faluban, amelyet közelsége már régóta Szegedhez fűzött; a Klebelsberg Kuno által fölvetett Nagy-Szeged-elképzelés óta többször – így 1945–47-ben – fölmerült a Várossal való közigazgatási egyesítése, amely két évtizeddel ezelőtt valósult meg. Hogy lehetett volna szerencsésebben is, Szőreg és a többi kisbolygó autonómiájának megőrzésével, most ne firtassuk. A rendszerváltás ugyan valamit oldott e betagolás szigorúságán, ám az Erdei Ferenc elképzelte, saját önkormányzatiságon alapuló együttélés (*Város és vidéke*, 1971) megvalósítása még a jövőendő zenéje. Kár lenne, ha sokáig késne.

A szerző számolva e helyzettel, előző kötetének hármass beosztását (*Emlékek – Örökhangyók – Kortársak*) egy negyedikkel: *A Város faluival* bővítette, ebbe a másodikiként elhelyezett részbe szerkesztette be falujával, valamint annak sorstársaival (Tápéval, Algyóval) kapcsolatos fontosabb írásait; Dorozsmára pedig a következő „fejezet” Jernei-tanulmánya meg a Petőfi követjelöltségéről szóló írása emlékeztet.

A találó cím: a *Szőregi délutánok* a magyar irodalomban jól ismert címadási sorozatot követi. Mint borítószövegében a szerző megvallja: „Németh László kezdte

a *Sajkódi estékkel*: tanulmánygyűjteményének címével utalva a legtermékenyebb napszakára, arra, amelyben legtöbb írása született. Példáját követte előbb Fábry Zoltán a *Stószai délelőttökkel*, majd Illés Endre a *Gellérthegy éjszakákkal*. *Si parva licet componere magnis*, ha szabad magam e nagyokkal egy lapon említenem, az ő példájukat követem a Szőregi délutánok címével. Szegedi munkahelyeimen – egyetemen, könyvtárban – töltött nappalaim után főként a késő délutáni órákban született cikkeim, tanulmányaim zöme. Különösen, amíg »kutatónap« sem járt...”

Péter László témái persze másak, fontosságukat senki sem tagadhatja, aki tudatában van a *helyi sajátosságok* országos, sőt nemzeti jelentőségének. Az írások mindegyike hol szorosabban, hol lazábban kapcsolódik Szegedhez, tematikájuk így is rendkívül változatos, a helyismeret szinte minden területére kiterjed.

Az *Emlékek* c. részben többnyire eseménytörténeti írásait szerkesztette be. Móra Ferenc igazát védve két cikkben (*Attila „sírömléke”*; *Attila és hunjai*) cáfolja Attila hun király hármas koporsójáról szóló, múlt századi eredetű álnépi hiedelmet, melynek még mindig akadnak kritikátlan továbbadói, mi több: modern technikai eszközökkel való »kutatói« is. Több reflexiója is érinti az 1976-ban általa indított, ám a kötet szerkesztők »összebeszélése« nyomán tőle elvett, azóta Kristó Gyula sorozatszerkesztésében befejeződött *Szeged történetét*. A *Mióta tartozik Szeged Csanád egyházmegyéhez?* c. cikkében Oltványi Pál *A szegedi plébánia és a t. piarista atyák szegedi krónikája* (1886) c., e városmonográfia 1. és 2. kötete szerzői által méltatlanul mellőzött műve alapján okkal valószínűsíti, hogy a Város 1514 után már nem a kalocsai érsek, hanem az éppen Szegeden székelő csanádi püspök egyházmegyéjéhez tartozott.

Az ilyen és hasonló, a be nem avatottak számára talán kicsinységnek tetsző, pontos tárgyismereten alapuló helyesbítések mellett van a szerzőnek egy nagyobb jelentőségű fölismerése is. Hogy, hogy nem ugyanis, a *Szeged története* 2. kötetének szerkesztője s érintett szerzői elsikkasztottak egy nációt a Város múltjából. Szegedet ugyanis a törökkiűzés után négy nemzet-nemzetiség fiai lakták: az őslakos magyarokon kívül németek, szerbek és bunyevácok, más néven *dalmaták*. Ha ez utóbbiak megjelölése a kötetben itt-ott elő is fordul, az egykorú hibás korai megnevezésük föllevenítése (katolikus szerb, katolikus rác), a »délsláv« (szerb) népelembe való besorolásuk fölöttébb megtévesztő volt már a kötet megjelenésekor (1985) is; azóta meg – sajnos – nagyon is tudatosult e különbségtevés... Péter László már a megjelenéskor megírta: »a szegedi dalmaták nem szerb, hanem horvát népcsoport, melynek közönségesen ismert elnevezése a *bunyevác*«. Bosznia-Hercegovina és Dalmácia határvidékéről meg a Mosztár vidéki Buna folyó környékéről a török uralom végén húzódtak föl a Bácskába. Az udvari haditanács 1687-ben engedélyezte Szegeden, Szabadkán és Baján való letelepedésüket is. Fénykoruk Szegeden a 18. század közepén volt: a Dömötör-templomban 1730-tól csak nyelvükön prédikáltak, 1739-ben pedig dalmata iskolát is nyitottak. Az utóbbi 1770-ben, a dalmata prédikáció pedig II. József alatt szűnt meg. A 18. század végére s a 19. század elejére a dalmaták mint náció eltűntek Szegedről: részint átköltöztek Szabadkára, részint mint katolikusok összeházasodások révén beolvadtak a Város magyarságába. Mindezt Reizner János *Szeged történetéből* még megtudhatni, az új *Szeged történetéből* már nem. Pedig nem akárhik származtak a dalmata nációból, közülük is a legnagyobb: Dugonics András (*Kik voltak a dalmaták?*). Vele az *Örökhatyók* c. rész elején két cikkben is foglalkozik a szerző (*A jó öreg Dugonics*; *Dugonics atyafisága*). Az előbbi írásában Szörényi Lászlóval, a *Szeged története*-beli pályakép szerzőjével s Kosáry Domokossal szemben méltányosabb megítélést igényel. »A jó öreg Dugonics –

oly zord kritikusa, Kazinczy is ezt írta: »Maradjon örök áldásban emlékezetek!»

Az „Emlékek” közé visszatérve kiemelendő még *Szeged és Lotharingia. Palásti László kutatásai* c. írása, melyben a nyugalmazott szegedi főiskolai tanár temesközi meg szegedi francia névkutatásaira hívja föl a figyelmet. „Ha volna szegedi könyvkiadás – pendíti meg –, tanulmányai megérdemelnék, hogy kötetbe gyűjtve maradandóan termékenyítsék meg a szegedi kutatást és közművelődést.” A művelődéstörténész Lugosi Döméről szólván, akinek gazdag gyűjteménye az újvidéki Srpski Matica könyvtárában s kézírattárában ragadt, lévén ott törvényszéki bíró 1941 és 1944 között, újfent javallja: „Kár volna ha Lugosinak szétszórt írásai nem termékenyíthetnék meg az újabban föllendült várostörténeti kutatómunkát. Legalább bibliográfiájukat kell mielőbb összegyűjteni, de gondolni lehetne legjobb tanulmányainak kötetébe gyűjtésére is.” Egy másik cikk végén meg ezt írja: „Damó Oszkár a magyar irodalom, publicisztika és filmművészet jeles alakja. Érdemes volna életművét alaposabban feltárni és megismertetni legalább szülővárosának utókorával.” 1985/86-ot írtak akkor, amikor Péter László ezen méltányolandó óhajait papírra vetette; azóta van is, nincs is szegedi könyvkiadás. Pénz kellene hozzá!

Az *utolsó dömötörözés* című cikkében egy régi, a *paptáncot* is magába foglaló népszokásra emlékezik, kerek 150 esztendővel azután, hogy Kreminger Antal palánki plébános 1835-ben beltiltotta. Ki tarthatta volna ezt is számon, mint Péter László? Fogantja persze nemigen lett abbéli óhajának, hogy valamelyik szegedi népi együttes koreográfusa „a híres szegedi táncokból, a juhászosokból, a pálosból és a többiből megkomponálhatná a dömötörözést mint dalos, táncos népi játékot”.

Szegedi őskertek c. cikkében a szegedi temetők történetét veszi sorra, fölújítva az Arany János és Juhász Gyula alkotta szót, amely talán éppen így honosodhat meg irodalmi nyelvünkben.

A *Város falui* c. részből szőregi cikkeit emelem ki. A *szőregi paraszttársadalom jövője* c., a Szegedi Friss Újság 1948. március 7-ei számában megjelent cikkében a paraszti polgárosodásra, a minőség, korszerű, kertészkedő belterjes gazdálkodásra és a szövetkezeti társas termelésre helyezi a hangsúlyt. Még a fényes szellők reménykeltő bizakodása sugárzik mondataiból. „Ma – írja – a falu egy kásás, kispolgári, semmittévő, félnék, akaratlan tömeg: ebből kell öntudatos, haladó, helyét fölismerő parasztságot teremteni, és megkezdeni a lépéseket az új termelési módok, az új falukép felé. Vegyék észre a kisgazdák, vegye észre a még mindig erősen magának élő értelmiség, hogy hol a helye. Akik azt akarják, hogy a szőregi paraszt ma is, holnap is kiterdesedett nadrágban, kopott mellényben, szakadt, foltos ingben, embertelen módon dolgozzék aránytalanul kis jövedelemért, védjék a régi rendet. De akik azt akarják, hogy végre a paraszt is ember legyen, ő is annyit s ugyanolyan nehezett dolgozzék, mint a többi társadalmi réteg, s ezért a munkájáért annyi jövedelem, annyi társadalmi megbecsülés illesse, mint bárki mást: álljon a demokrácia mezőgazdasági programja mellé.” Nagy nyeresége a kötetnek, hogy együtt olvashatjuk benne a Szőreg-monográfiát – melyről a Levéltári Szemlelőben annak idején kimerítő kritikát is írt – kiegészítve bíráló cikkeivel (*Híres emberek Szőregen, A szőregi kertészet úttörői, Móra Szőregen*).

Az *Örökhatyók* c. rész a már említetteken kívül Liszt Ferenc, Herman Ottó, Herczeg Ferenc meg Csontváry Kosztka Tivadar és a város kapcsolatáról szól, ám legalább ennyire jelentős a helyiek idézése: a palotaépítő Kiss Dávidé, a népies kismester Herke Mihályé vagy az őszibarack-nemesítő Szőgi Józsefé.

A szegedi klasszikusok közül ezúttal Juhász Gyulával kapcsolatos tisztázó írásait vette föl (*Juhász Gyula dajkája, Juhász Gyula és Osvát Ernő, Juhász Gyula és Tóth Árpád*). Több centenárius írása idézi Balázs Béla munkásságát (így pl.: *Való és költés Balázs Béla Álmodó ifjúságában, A Tápai-rét Balázs Béla jelképrendszerében*); szól Benedek Marcellról és Lukács Györgyről, megemlékezik a publicista és filmes Damó Oszkár, a nyelvész Pável Ágoston és a színész Baróti József születésének 100. évfordulójáról is. A tragikus sorsú Klima Ilonáról (1890–1922), Juhász Gyula műzsájáról, „az Ipar utcai fiúk” bálványáról szép tanulmányt ír („Egy leány emléke”. *Kosztolányi modellja*).

A *Kortársak* c. részben az előbbieket folytatva, részben ugyancsak centenáriumi s más alkalmi emlékezések sorjáznak Vág Sándor, Sós Aladár, Csáky József, Bauer Hilda, Lugosi Döme, Tombác János, Kalmár Ilona („Móra műsája”), Illés Endre, Ladomerszky Margit, Bálint György, Lakatos Vince, Radnóti Miklós, Seres József, Kiss Mányi és Bibó István emlékét, szegedi kapcsolatait idézve.

Péter László írásai néhánytól – így az e hasábokon először 1985 októberében napvilágot látott *Bauer Hilda életműve* c. tanulmányától is – eltekintve javarészt napi- és hetilapokban, leginkább a Délmagyarország hasábjain jelentek meg, mégpedig jobbára *A szerette Város* (1986) anyagának lezárása után, 1985 és 1987 között. Ezek alkotják a kötet fő vonulatát; jól illesztette be közéjük – elsősorban az *Emlékek és A Város falui* c. részekbe – korábbi írásai jó néhány darabját.

Külön említést érdemel a Délmagyarország, amely lap jó három évtizedig helyt adott Péter László írásainak, melyek abban az időben jelentősen hozzájárultak a lap arculatához. Cikkeit sokan olvasták és várták. Az oly sokszor igényelt *Szegedi Szemle* hiányában Péter László valóságos műfajt teremtett e lap hasábjain. Kapcsolatuk persze olykor – nem a szerző hibájából – évekre megszakadt. E kötet anyaga éppen egy jó együttműködési szakaszra vall: itt jelent meg A mi Herman Ottónk c. cikksorozata (DM 1985. jún. 13–25.), melynek nyomán sok fontos – köztük a *Szeged története 2.* kötetét bíráló – írása látott napvilágot e lap hasábjain. Az e kötetbe fölvetett utolsó írása már a változások előszelét jelzi: a frissen kinevezett Gyulay Endre szeged-csanádi püspököt köszönti benne (*Püspökököszöntő*, DM 1987. jún. 8.).

Ma sincs a városunknak életképes helyismereti folyóirata: a *Szegedi Műhely* 1986 óta éves, sőt többéves áthidaló számokban adja ki a Somogyi-könyvtár, a *Szeged* c. szép kiállítású, érdemleges cikkeket is közlő magazin sem pótolhatja ezt. A Délmagyarország pedig privatizációja nyomán – néhány dicséretes alkalom kivételével – szakított régi gyakorlatával: a fajsúlyosabb helyismereti cikkek közlésével. Mi sem jellemzi jobban a helyzetet, mint az, hogy a lapban a *Szóregi délutánok* csupán egy könyvbemutatói beszámolót érdemelt. Pedig hát magát tisztelte volna meg a lap érdemleges ismeretével.

Péter László könyve közel hét év (!) után jelent meg; az államilag támogatott kiadói rendszer összeomlása csaknem maga alá temette. Hála Püski Sándornak, hogy mégis megjelenhetett. Időközben egybegyűlt a szerző következő, *Tiszatext* címmel tervezett könyvének anyaga. Csak reménykedhetünk, hogy azt is mielőbb olvashatjuk. (Püski, 1994.)

Ruszoly József